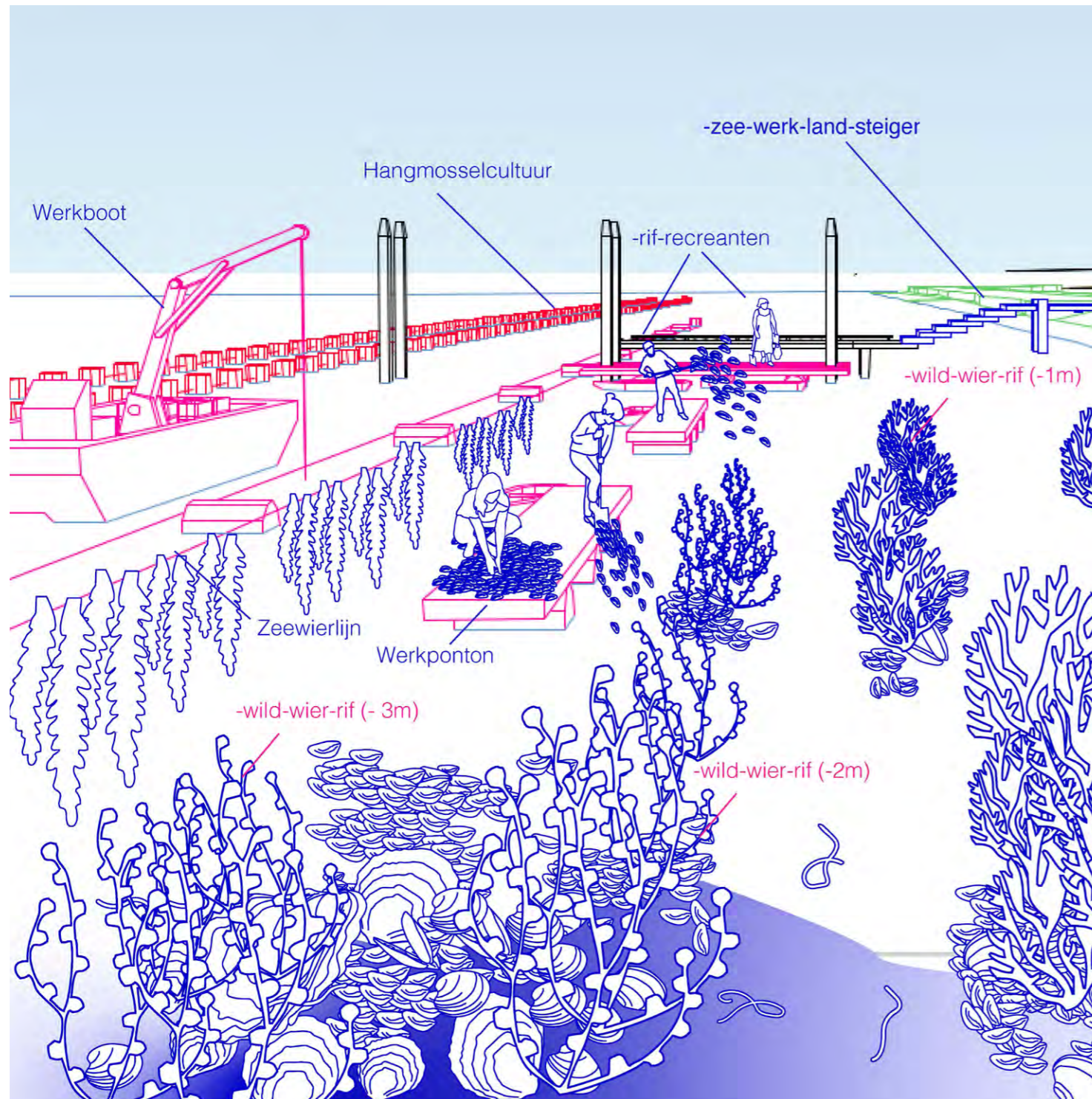

Oosterschelde Delta

14 Landbouw, Water en klimaat

-zee -plaats -werk -land Het Nieuwe Delta Werken

Hoe leven en werken we samen in 'waterkerende productielandschappen'? De Delta is een dynamisch productielandschap. Samen met de huidige Delta Werkers zoeken we naar handelingsperspectief. Geen plannen vanuit kantoren, maar acties uit de zeelei: ontwerpend onderzoek naar andere werkvormen voor een ander landschap. We ontwerpen samen met (zee) boeren, wildwiersnijders, ecostrategen, toeristen, rifbouwers, slikgraven, vissers, oesters en wieren aan nieuwe praktijken en scenario's voor een waterkerend co-productielandschap: *Het Nieuwe Delta Werken*.

Betrokkenen:
Studio Ester van de Wiel + Ester van de Wiel.
Studio Joost Adriaanse + Joost Adriaanse.
KennisCommunity Oosterschelde (KCO) + Leo Adriaanse, Philip Drontman, Aad Smaal, Idco Duinhouwer.
Delta Werkers + Stichting Zeeschelp, mossel, slik, schor, Marco Dubbeldam (hands-on marine onderzoeker), Ria Geluk (Deltagids), zeewier, Idco Duijnhouwer (geoloog activist), zaggers, Leo Adriaanse (ecostrateeg), Meromar, Joop Paauwe (schelpdierpionier), Jan Kruisjsse (zeewiersnijder), Guido Krijger (wildwier en kayakman), tapijtscelp, wier, NIOZ, Jim van Belzen (patchinessecoloog), Jildou Schotanus (mosselbankrestauratie-expert), zout, oester, zeewierboeren Veersche Wier, Joost Adriaanse, Lennert en Debbie Oosterling, Vleesboerderij Boot, Harry Boot, natuurbegrazers, Blonde d'Aquitaine.

Analyse

'De toekomst ontstaat in het heden. Maak de toekomst met hen die het heden vormen: slik, oester, boer, wier, duin et cetera.'

Wier wieden
Met de zeewierboeren van Veersche Wier schudden we parasitair wier van de bladen en inspecteren we de groei.

Combineren
Met de zeewierboeren drogen we het wier in een kas van een nabij gelegen tuinder. De twee oogstseizoenen sluiten op elkaar aan.

Aanlegsteiger
Voor de oogst gebruiken we de recreatiesteiger. Een dynamische kust vraagt om dynamische mensen. De wierboeren pluggen in op wat er is.

Hands-on kennis
Zeewiersnijder Jan Kruijse kent de randen van de Delta. Jan weet wat waar groeit, hoeveel je kunt snijden en heeft de Delta zien veranderen.

Tapijtschelpen oogsten op het Veerse Meer
Op de prototype oogstboot van Marco Dubbeldam oogsten we tapijtschelpen. Op de lopende band komt de Delta voorbij.

Timing en ritme
De wind en het tij geven ons twee uur de tijd om met Jan Japans bessenwier te oogsten. Zijn klant heeft twee zakken wier besteld.

Achtergrond & vertrekpunt

Het Zeeuwse productielandschap is in beweging en beroepspraktijken staan onder druk. In de Delta zijn bewoners, boeren, vissers, natuurbeheerders en beleidsmakers op zoek naar handelingsperspectief. Onze kijk op productielandschappen moet anders, maar onontgonnen ruimte voor vernieuwing bestaat niet. Vanuit dat wat is, moet iets nieuws ontstaan. De KCO zoekt naar waterkerende landschappen die ruimte bieden voor natuur, recreatie, landbouw, aquacultuur, energie, wonen én veiligheid. Maar hoe kom je daar? Welke andere praktijken zijn daarvoor nodig? Welke rollen en beroepen kunnen ontstaan in, en vormgeven aan, een waterkerend productieland-

schap? Hoe biedt het één, ruimte voor het ander? Hoe ontwikkel je handelingsperspectief met hen die in de Delta leven? De antwoorden hierop ontwikkelen we door *hands-on* en in situ met de Delta Werkers mee te werken.

Inzichten

Door mee te werken met Delta Werkers ervaar je hoe de Delta zich voor hen manifesteert. Wederzijds begrip en het kunnen 'verstaan' van elkaars realiteit is essentieel om tot een co-productielandschap te komen. Vaak kennen we elkaars wereld niet. Door mee te werken, bouw je een relatie op; leer je een nieuw vocabulaire, groeit vertrouwen en word je als outsider lang-

zaam een beetje insider. Het vormt de basis voor ontwerpen met mensen. In de Delta kent iedereen haar eigen mogelijkheden, maar combinatie, vertaling en aansluiting ontbreekt. Elke Delta Werker werkt en leeft in verschillende tijdspectieven. De synchroniserende rol van de ontwerper is essentieel: voorstelbaar en ervaarbaar maken, vertalen, combineren en bevragen vanuit het meewerken. Empathic field research is cruciaal. Deze composerende en synchroniserende werkwijze vraagt om een cartografie die dynamiek in stand houdt, haar beweeglijk houdt en niet vastlegt. De Delta is een intergetijden plek. Het 'inter' moet leidend worden.

Visie

Interpretatie opgave

Ontwerpvoorstellen worden vaak los gezien van participatieprocessen. Ook in de Delta: de bestaande plannen voor waterkerende landschappen zijn abstracte kaartbeelden. Te veel top-down, te weinig resolutie, te weinig hier en nu. Wij mixen deze disciplines en zetten het Delta Werken centraal. Uit het werken ontstaat een landschap. De transitie begint dus bij de Delta Werkers. Wij werken mee, visualiseren, combineren en laten Delta Werkers elkaar ontmoeten. In dialoog ontwikkelen we mogelijkheden voor (inter)actie richting waterkerende coproductie landschappen.

Aanvliegroute

De Delta Werkers zijn de experts, wij de verbinders op zoek naar synchronisatie. De ontwerpstrategie van meewerken vraagt tijd, betrokkenheid, aandacht en openheid. Van dichtbij ervaren we hoe tapijtschelpvissers, zeewierboeren, natuurbegrazers, patchiness-ecologen en mossellarfkwekers kijken, werken en voelen. Bodycams aan, handen uit de mouwen. Alles is direct online: open, zichtbaar, ervaarbaar. In Delta Werksessies ontwikkelen we Het Nieuwe Delta Werken door observaties, rollen, biotopen, producten en landstypen samen te verstrengelen tot scenario's en ontwerpen.

Mossel huisvesting
Met Marco Dubbeldam bouwen we een kweekopstelling voor mossellarven en testen we op welk substraat ze zich het beste vestigen. Marco beweegt tussen lab en Delta.

Meewerkdagen
Een oesterrif (boven), de golfsimulator in Yerseke en een natuurbegrazer (links-en rechtsonder).

Website

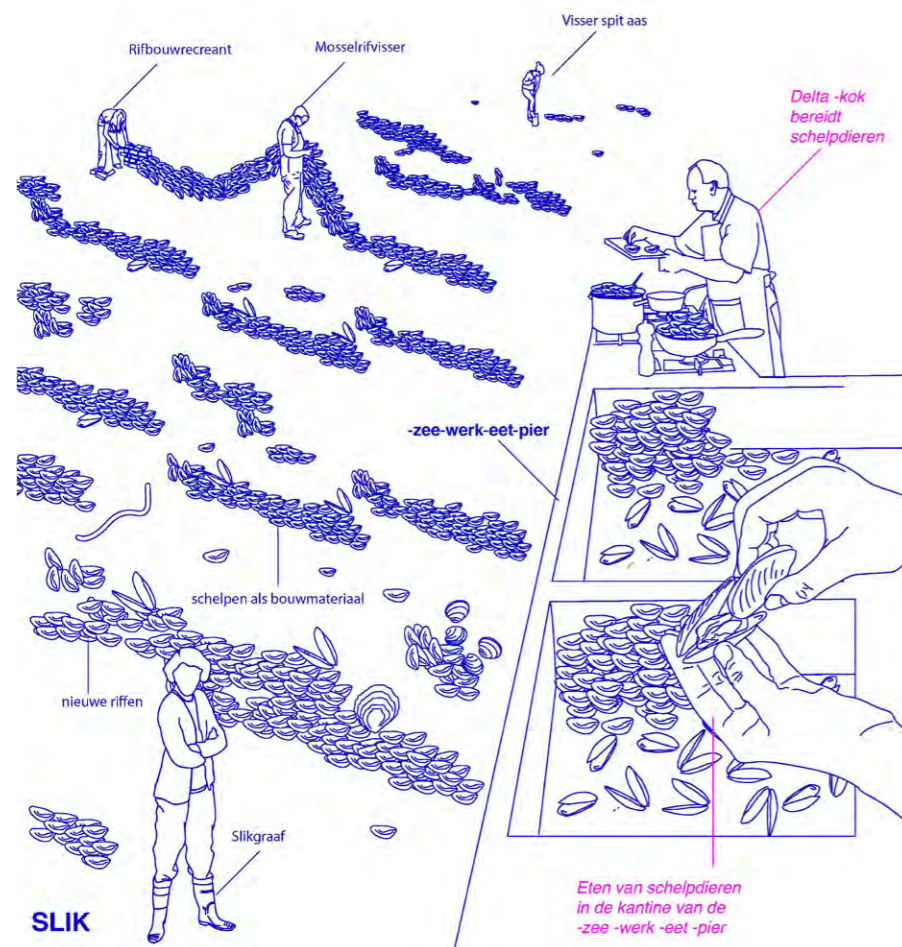
Al werkende produceren we beeld, fieldnotes en tekeningen. Via de website geeft het meewerken inzicht in de relaties tussen werk en Delta. Online wordt een levend archief zichtbaar. Via ordenen, relateren en ontwerpen leidt het meewerken tot nieuwe scenario's en ontwerpen.

Uitwerking

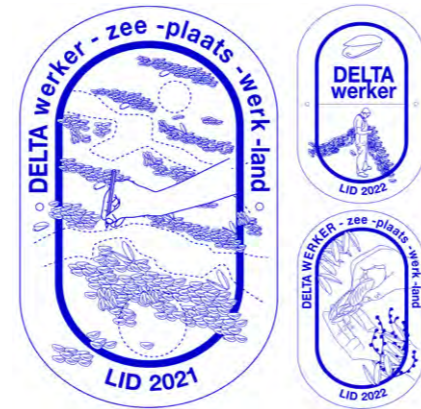
De zoektocht naar Het Nieuwe Delta Werken leidt tot tal van scenario's en strategieën, zoals de '-zee-werk-land-steiger', het 'mee-werk-buro', de 'Collectieve Zandsuppletie', de 'Vereniging van Delta Werkers', 'Tijdscoalities' en 'Eten Tegen Zandhonger'. Op www.zee-plaats-werk-land.nl zijn deze in detail te bekijken. De basis is combineren, zodat in het ritme van de één, de praktijk van de ander kan nestelen met waterkerende coproductielandschappen als gevolg. 'Eten Tegen Zandhonger' brengt ecologen, mosselvisser, horeca, recreanten en kustbescherming bij elkaar in een coproductie. Kust- en natuurbescherming wordt een collectief en publiek werk, een coproductie van rifbouwrecreanten, ecologen, koks, mossels, wieren en mosselrifvisser. Door riffen te bouwen van de kilo's schelpen, gegeten in de Delta, wordt een pannetje mosselen eten participeren in de Delta.

De '-zee-werk-land-steiger' trekt een pier van mosselvisser, via zeewierboerderij, door bos, over dijk, tot op de akker van de aardappelboer. De harde grens verandert in een overgang en praktijken en plekken worden fysiek met elkaar verbonden. Zo ontstaat ruimte om de ene kant van de dijk te verbinden met de andere en samen een nieuw 'interpraktijken' gebied te maken. In 'Collectieve Zandsuppletie' is de Delta expliciet een publieke coproductie. Het landschap is geen gegeven meer, niet een eindbeeld wat we in gebruik nemen, maar publiek ontstaan en onderdeel van een gemeenschap. Wanneer samenwerking ontbreekt, en er monomaan wordt gedacht in termen van productie (van óf veiligheid, óf voedsel, óf natuur etc.), komt het leven in de Delta los te staan van de Delta zelf. Dan blijven we geloven in abstractie en ontgaat ons de rijkheid en dynamiek van het leven in, met en door de Delta.

Eten Tegen Zandhonger

Door riffen te bouwen, beschermen we de slikken en schorren tegen erosie (zandhonger). De combinatie van patchiness-principes, mosselvisserij, zilte cuisine en meewerken leidt tot -zee-werk-eet-pieren en rifbouwrecreatie op de slikken in de Delta. Het werken in de golfsimulator op het NIOZ met Jim van Belzen toont aan dat dit mogelijk is.

Verenigde Delta Werkers

Emblemen van de Rif-ontwerper, Rif-bouwer en de Rif-recreant in coproductie tegen de zandhonger in de Oosterschelde.

Patchiness

De slikken bij Neeltje Jans worden beschermd door patchy oesterriffen. Rifbouwrecreatie beschermt eroderend slik door golven te dempen en sediment in te vangen.

What's next?

-mee-werk-buro

Via het -mee-werk-buro kun je meewerken met Delta Werkers, zoals de zandsuppleerders bij de 'Collectieve Zandsuppletie' of de mosselrifvisser bij de -zee-werk-eet-pier. Het 'buro' maakt de Delta in wording toegankelijk.

Volgende stappen en aanbevelingen

Om onderlinge afstanden te overbruggen moet het 'inter' worden geactiveerd. Waar twee dingen elkaar raken, kan een derde ontstaan. De Delta als coproductielandschap ontstaat door opheffing van de KCO en oprichting van de Vereniging van Delta Werkers. 'Praten over' maakt plaats voor 'samen doen'. Tijdens de Watersnoodmuseum biënnale 2023 vieren we het eenjarig bestaan van de Vereniging van Delta Werkers met een hands-on expositie. Het mee-werk-buro wordt opgericht om het Delta Werken, ervaarbaar te maken. Kustverdediging is geen ingreep maar een werkwijze. Geen verdediging, maar een samenwerking. Het landschap is geen vanzelfsprekendheid, maar een coproductie.

'Weg met afstand en abstractie! Werk samen, omarm complexiteit, beweeg in en uit. Stap in de wereld van de ander.'

De toekomst in het heden

Werkboot van hangcultuur mosselvisser bij de Oesterdam. De elementen voor mosselrifvisserij en rifbouwrecreatie zijn er al. Een coproductie van veiligheid, natuur en voedsel leidt tot nieuwe ecosociale verdienmodellen.

Overheden moeten uit het knellende 'kerntaken' keurslijf breken en het Hoogwaterbeschermingsprogramma tot een coproductie maken. Scenario's als 'Eten Tegen Zandhonger' brengen natuurontwikkeling, kustbescherming en recreatie samen in een unieke mix. Weg met abstractie! Breng de Deltarealiteit dichtbij. Stel per direct Slikgraven aan voor elk slik en ontwikkel in-situ werkplekken in de vorm van Delta Dependances. De nieuwe rijksbouwmeester voor landschap moet een ecoloog zijn en moet gaan Delta Werken. '-zee -plaats -werk -land' moet door als Delta Dependance. Om het Nieuwe Delta Werken samen te leren, vormen alle Delta Dependances een Making School.

meer informatie:

www.zee-plaats-werk-land.nl